

**О. А. Горобченко, канд. екон. наук,
доцент кафедри економіки підприємств
Миколаївського національного аграрного університету**

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

***Анотація.** Обґрунтовано необхідність здійснення інновацій, проаналізовано інноваційну діяльність промислових підприємств України та Миколаївської області за сім останніх років, зазначені основні тенденції та причини їх змін, визначені фактори формування ефективного промислового комплексу, висвітлені головні чинники залучення інвестицій для економічного розвитку як країни, так і регіону.*

***Ключові слова:** інновації, діяльність, промисловість, підприємства, регіон, країна, розвиток.*

***Annotation.** In this article necessity of implementation of innovations is proved, innovative activity of the industrial enterprises of Ukraine and the Mykolaiv area in seven last years is analyzed, the main tendencies and the reasons of their changes are specified, factors of formation of an effective industrial complex are defined, the main factors of attraction of investments for economic development as country, and region are lit.*

***Keywords:** innovation, activity, industry, enterprises, region, country, development.*

Актуальність теми. У сучасних умовах господарювання інновації виступають одним із ключових факторів, що визначають перспективи соціального та економічного розвитку підприємств як країни, так і її регіонів. Значення активізації інноваційної діяльності на сучасному етапі розвитку ринкових відносин важко переоцінити, оскільки сучасний економічний розвиток як країни, її регіонів і окремих суб'єктів господарювання відбувається переважно на інноваційній основі. В Україні проблема ефективного економічного розвитку на основі інноваційних розробок є надзвичайно актуальною, оскільки активізація інноваційної

діяльності має стати рушійною силою забезпечення розвитку промислових підприємств через удосконалення існуючих виробничих процесів, підвищення ефективності всіх аспектів виробничої та господарської діяльності, виявлення нових перспективних форм і напрямів ведення бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні питання та проблеми інноваційної діяльності підприємств знайшли своє відображення в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних економістів, зокрема у працях Й. Шумпетер, Ю.П. Доценка, Ю.Б. Іванова, С.В. Колесова, Л.М. Березіної, С. М. Ілляшенко та інших.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження і аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств Миколаївської області та визначення основних факторів її ефективного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішим джерелом створення і утримання конкурентних переваг підприємства є виявлення і використання нової науково-технічної продукції при здійсненні інноваційної діяльності, яка є результатом інтелектуальної, наукової і інженерно-технічної творчості фахівців. Стійка та висока конкурентоспроможність дозволяє отримувати прибутки і здобутки, що зможе зацікавити інвестора як постійного і надійного партнера, для забезпечення стабільного розвитку як підприємства, так і регіону, країни в цілому [2].

За умов постійної динамічності конкурентного середовища для отримання високої конкурентної позиції необхідним є впровадження інновацій. Можливість здійснювати інноваційну діяльність визначається потенційною спроможністю підприємства до інноваційного розвитку та сукупністю умов, що сприяють чи, навпаки, перешкоджають реалізації інновацій. Готовність підприємства до здійснення інноваційної діяльності визначається спроможністю до інноваційного розвитку і можливістю його

реалізації, а також наявністю спонукального мотиву до реалізації інновацій, який може бути охарактеризований як сприйнятливість підприємства до інновацій [1, 3].

За 2014-2016 рр. найвища частка інноваційних підприємств була на підприємствах інформації та телекомунікації (22,1%), переробної промисловості (21,9%), фінансової та страхової діяльності (21,7%) та діяльності у сфері архітектури та інжинірингу (20,1%). При цьому вища за середню по країні частка підприємств із технологічними інноваціями була серед підприємств переробної промисловості (15,6%), з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (12,6%), а також підприємств, які займалися діяльністю у сферах архітектури та інжинірингу, науковими дослідженнями та розробками, рекламною діяльністю – 13,2%; з нетехнологічними інноваціями – серед підприємств фінансової та страхової діяльності (18,0%), інформації та телекомунікації (17,3%), переробної промисловості (15,3%).

Промислові підприємства України впродовж 2014–2016 рр. здійснювали інноваційну діяльність за такими видами економічної діяльності: добувна промисловість, переробна промисловість, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, водопостачання; каналізація, поводження з відходами [4].

В Україні упродовж 2016 року наукові дослідження і розробки (далі – НДР) виконували 972 організації, 46,6% з яких належали до державного сектору економіки, 37,7% – до підприємницького, 15,7% – вищої освіти [4, 6]. Інноваційною діяльністю в промисловості у 2016 році займалися 834 підприємства, або 18,9% обстежених промислових. Серед регіонів вищою за середню в Україні частка інноваційно-активних підприємств була в Харківській, Тернопільській, Миколаївській, Запорізькій, Івано-Франківській, Одеській, Житомирській, Львівській, Чернівецькій,

Херсонській областях та м. Києві; у розрізі видів економічної діяльності – на підприємствах з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів, комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, автотранспортних засобів, коксу та продуктів нафто перероблення. Протягом 2016 року на інновації підприємства витратили 23,2 млрд грн, у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 19,8 млрд.грн, на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,4 млрд.грн, на придбання існуючих знань від інших підприємств або організацій – 0,1 млрд грн та 0,9 млрд грн – на іншу інноваційну діяльність (уключаючи проектування, навчання, маркетинг та іншу відповідну діяльність (інші витрати). Найбільше коштів витрачено підприємствами Дніпропетровської, Харківської, Вінницької областей та м. Києва; серед видів економічної діяльності – підприємствами металургійного виробництва, добування природного газу, виробництва харчових продуктів, машин та устаткування, виробництва автотранспортних засобів. Основним джерелом фінансування інноваційних витрат в Україні в цілому вже декілька років поспіль залишаються власні кошти підприємств – 22036,0 млн грн (або 94,9% загального обсягу витрат на інновації) [4, 6].

Миколаївська область – це регіон України, що визначається потужною, багатогалузевою промисловістю, яка займає вагоме місце в структурі народногосподарського комплексу України. Підприємствами регіону забезпечується 2 % загальнодержавного обсягу реалізації промислової продукції, що практично стільки ж як в Одеській області та майже удвічі більше, ніж в інших сусідніх областях – Кіровоградській та Херсонській. В області сформовано достатньо стабільну структуру промислового виробництва, яка базується на виробництві харчової продукції (близько 30 %.), енергетиці (понад 25%), машинобудуванні (на рівні 15%), металургійному виробництві (понад 16 %) [4].

Промислові підприємства Миколаївщини відзначаються високою інноваційною активністю. За 2010-2016 рр. років кількість організацій області, що здійснювали наукові розробки і дослідження, зменшилась на 43,2% (у 2016 році 25 підприємств). Починаючи з 2010 року в області намітилася чітка тенденція до зростання кількості інноваційно-активних підприємств. 2016 року інноваційною діяльністю займалося кожне четверте промислове підприємство області (рис.1).

Рисунок 1 – Динаміка питомої ваги інноваційно-активних промислових підприємств та тих підприємств, що впроваджували інновації, у Миколаївській області

Найбільша кількість інноваційно–активних підприємств була у 2012 році (114 од.). Питома вага промислових підприємств, що займалися інноваціями, за сім років зросла від 16,6 до 23,1 %, а частка тих, що впроваджували інновації, – від 9,1 до 19,8%. За 2013-2014 рр. через загальний спад промислового виробництва дещо зменшилась питома вага

як інноваційно-активних промислових підприємств (у 2013 р. порівняно з 2012 р. – на 4,9 в.п, у 2014 р. порівняно з 2013 р. – на 5 в.п.), так і тих, що займалися впровадженням інновацій (у 2013 р. порівняно з 2012 р. – на 2,1 в.п, у 2014 р. порівняно з 2013 р. – на 1,6 в.п.). Ці зміни передусім спричинені чинниками зовнішньої агресії та внутрішньої нестабільності як в країні, так і в окремих її областях.

Однак, за часткою інноваційно-активних промислових підприємств Миколаївська область залишається серед лідерів і 2016 року посіла 3 місце серед 24 регіонів нашої держави та займає першу позицію серед своїх сусідів (Одеська, Херсонська та Кіровоградська області). Найбільшою інноваційною активністю в регіоні відзначаються підприємства харчової промисловості. Особливо виділялися підприємства, які займаються переробленням та консервуванням овочів та фруктів – СТОВ «Вікторія», ТОВ «Сандора», ФГ «Владам», виробництвом молочних продуктів – ПАТ «Баштанський сирзавод», ПрАТ «Лакталіс-Миколаїв», ПП фірма «Шисхол», а також виробництвом хліба та хлібобулочних виробів – ТОВ «Лакомка», ТОВ «Добрий смак», ТОВ «Миколаївський хлібзавод №1». 21% підприємств, які впроваджували нововведення, припадає на підприємства машинобудівного комплексу. Найбільш інноваційно-активними традиційно були ДП «НВКГ «Зоря»-«Машпроект», ПАТ «Завод «Екватор», ТОВ «СКБ Теплотехніка» [5].

За сім років на Миколаївщині кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок значно скоротилась (майже на 53%). У 2016 році їх налічувалось 2150 осіб (63% з вищою освітою), з них 57% - чоловіки, 43 % - жінки. При цьому 81% працівників був задіяний у виконанні наукових досліджень і розробок у різних галузях технічних наук, 8% - природничих наук, 5,5% - гуманітарних наук, і лише 4% - сільгоспнаук. Витрати на виконання наукових досліджень і розробок власними силами організацій за видами робіт за 2010-2016 рр. зросли на

87%, з них витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень – на 15%, а прикладних наукових досліджень та експериментальних розробок – відповідно на 53% і 95%. Найбільшу частку витрат було направлено на виконання науково-технічних розробок (90% у 2016 р.) [4].

У 2016 р. порівняно з 2015 р. дещо активізувалась інноваційна діяльність промислових підприємств Миколаївщини (табл.1).

Таблиця 1 Тенденції розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств*

Показники	Україна		Миколаївська область	
	2015 рік	2016 рік	2015 рік	2016 рік
Кількість промислових підприємств, од. <i>у тому числі:</i>	4767	4421	93	91
- ті, що займалися інноваційною діяльністю	824	834	29	21
Кількість підприємств, що впроваджували інновації, од. <i>у тому числі:</i>	723	735	22	18
- нові технологічні процеси	400	526	9	13
з них маловідходні, ресурсозберігаючі	155	235	3	6
- інноваційні види продукції	414	529	11	11
з них нові для ринку	115	166	2	3
Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, од.	570	632	18	14
<i>у тому числі</i> за рахунок власних коштів	13427,0	22036,0	282,8	504,5
Кількість впроваджених інноваційних процесів, од.	1217	3489	13	25
<i>у тому числі</i> маловідходних, ресурсозберігаючих	458	748	3	11
Кількість впроваджених інноваційних видів продукції у промисловості, од.	3136	4139	28	60
Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності, млн грн	13813,7	23229,5	291,6	631,9
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн	23050,1	...	71,2	...

*Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [4, 6]

В регіоні за два роки при зменшенні загальної кількості промислових підприємств на 2%, і тих, що займалися інноваціями, - на 28%, обсяги фінансування збільшилися вдвічі, кількість підприємств, що впроваджували їх, скоротилась на 18%, або на 4 од., а тих, що реалізували інноваційну продукцію, - на 22%. При цьому кількість впроваджених нових технологічних процесів зросла аж на 93%, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих – майже в 4 рази, а інноваційних видів продукції – більш ніж вдвічі.

В Україні у 2016 році 88,1% інноваційно-активних промислових підприємств упроваджували інновації. Ними було впроваджено 4139 інноваційних видів продукції, з яких 978 – нових виключно для ринку, 3161 – нових лише для підприємства. Із загальної кількості впровадженої продукції 1305 – нові види машин, устаткування, приладів, апаратів тощо, з яких 22,3% нових для ринку. Найбільшу кількість інноваційних видів продукції впроваджено на підприємствах Запорізької, Львівської, Харківської, Дніпропетровської областей та м. Києва; за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, харчових продуктів, металургійного виробництва [6].

Щодо джерел фінансування інноваційної діяльності, то за останні сім років (рис. 2) вже кілька років поспіль найбільша часта припадає на власні кошти підприємств (в середньому 81%). Частка асигнувань з інших джерел щорічно коливалася. У 2016 році вона склала 19,2%, при цьому обсяг фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств області за рахунок коштів місцевих бюджетів склав 130 тис. грн, а від іноземних інвесторів надійшло 6,5 млн грн. або 1%. Кошти іноземних інвесторів, як і вітчизняних, почали залучатися лише з 2012 р., з них найбільша частка припадає за рахунок на коштів іноземних інвесторів, що є очевидним, оскільки область має дефіцит фінансових ресурсів.

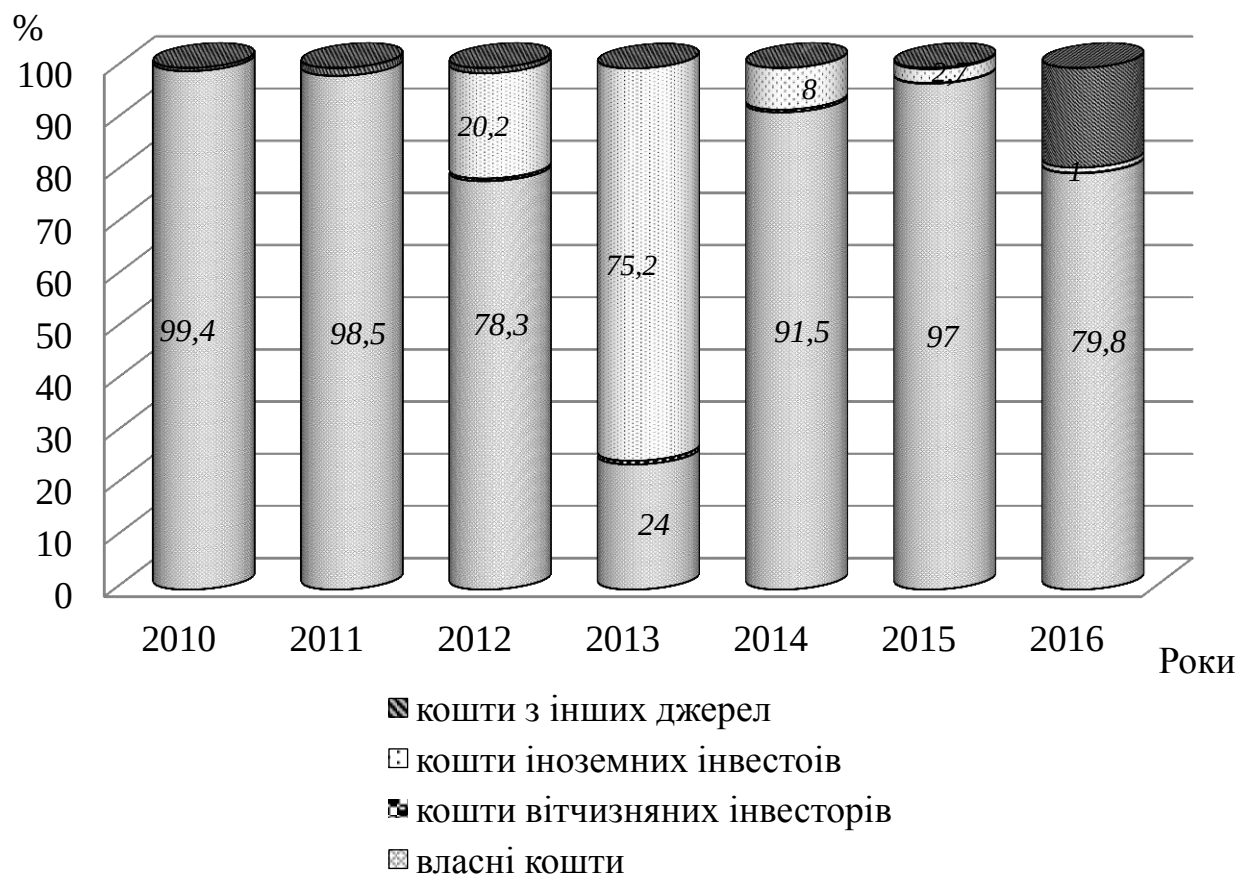

Рисунок 2 – Динаміка структури загальних витрат за джерелами фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств Миколаївської області

І хоча регіон володіє потужним промисловим потенціалом, розвинуеною інфраструктурою, має висококваліфіковану робочу силу та вигідне географічне положення, залучення інвестицій для розвитку його економіки є дуже важливим в сучасних реаліях господарювання.

Найбільш перспективними галузями для інвестування в області є: харчова і легка промисловість – галузі зі швидким періодом окупності; металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів – галузь з високим рівнем прибутковості, а також наукомісткі галузі - машинобудування, суднобудування та оборонна промисловість. За наявності реальних інвестицій ці галузі промисловості могли б швидко

трансформуватися у ринковий простір, сприяти зростанню економічних показників промислового виробництва області, збільшенню надходжень до місцевих бюджетів та створенню нових робочих місць.

Очевидно, що залучення стратегічних для регіону інвестицій не може відбутися без ефективного маркетингу регіону, головним завданням якого є просування інвестиційного потенціалу області на інвестиційні ринки. Тут необхідне створення ефективних перевірених маркетингових інструментів. Іншим необхідним фактором формування ефективного промислового комплексу регіону є логістично-транспортне забезпечення збуту промислової продукції, а також направлення до виробничих майданчиків сировини, комплектуючих та ін. Під цим слід розуміти створення сучасних комп'ютеризованих логістичних комплексів, що діють за принципом «від дверей до дверей» [5].

Для країн, що розвиваються, прямі іноземні інвестиції донедавна були найефективнішим інструментом стимулювання розвитку та впровадження сучасних технологій, інноваційних змін та вдосконалень. Проте, якщо іншим країнам Східної Європи вдалося зміцнити свій потенціал і залучити іноземний капітал, Україна через корумповану систему влади та нестабільну внутрішню ситуацію не змогла створити умови, сприятливі для прямих іноземних інвестицій. Ті самі чинники не сприяли надходженню й внутрішніх інвестицій. Ціла низка чинників сприяє залученню іноземного та вітчизняного капіталу для здійснення інвестицій: низька вартість праці, розмір ринку, можливість виходу на Схід та Азію, близькість до ЄС, природні ресурси, високий інтелектуальний та освітній потенціал населення. Натомість інші чинники – заплутана та нестабільна нормативно-правова база, низький захист інвестицій, незадовільний рівень банківських послуг, відсутність ефективного та чесного судочинства, корупція на всіх рівнях – роблять Україну непривабливою для іноземного та внутрішнього бізнесу, і це поширюється

на її регіони. Таким чином, інноваційні можливості підприємств, так і регіонів великою мірою залежать від інноваційної політики держави. Необхідність визначення пріоритетних напрямів розвитку, формування інфраструктури для інноваційної діяльності, координація взаємодії державного й приватного секторів, розроблення нових і перегляд чинних законодавчих актів, що сприяють активізації інноваційного процесу, – все це потребує державних гарантій, фінансування, організаційної та інформаційної допомоги.

Висновки. Миколаївщина має всі передумови стати регіоном сталого економічного зростання на основі інноваційної промисловості. Протягом 2010 – 2016 років у області здійснювалися заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки регіону, зокрема технологічну модернізацію виробництва, підвищення частки інноваційно-активних підприємств та тих, що впроваджували інновації, збільшення обсягів реалізації інноваційної продукції тощо. Наявність значної сировинної бази для подальшої переробки сільгосппродукції та підприємств з її переробки із сучасними інноваційними технологіями дозволить компенсувати зростання цін на енергоносії та вирівнювання конкурентоздатності української продукції на ринку ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березіна Л.М. Інноваційна політика підприємств АПК: тактичні та стратегічні аспекти // Маркетинг і менеджмент інновацій. 2013. № 4. С. 122 – 132.

2. Ілляшенко С.М., Біловодська О.А.. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств: монографія. Суми: Університетська книга, 2010. С. 31 – 132.

3. Колесов С.В. Інноваційні аспекти конкурентоспроможності промислових підприємств України // Науковий вісник ДДМА. 2011. № 1 (7Е). С. 279-285.

4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. 2016: стат. зб. / Держ. служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Стратегії розвитку Миколаївської області на період до 2020 року. Рішення обласної ради №9 від 16.04.2015р. URL: <http://www.mk.gov.ua/ua/economy/strateg>.

6. Україна у цифрах. 2016: стат.зб. / Держ. служба статистики України. Київ: Техніка, 2017. 239 с.